

רגל ראשונה בבלתי קיים

תהל פרוש

הנס שטמון בבני האדם הוא היכולת להתחיל שוב ושוב, להתחיל בכל פעם עוד פעם. זה החופש שנוכח גם כשהחיים הפוליטיים מתאבנים ונראה כי הגורל חרוץ מראש. החלל הריק הוא מה שהיה, צפוי מראש, מוזמן להמשיך מעצמו. אבל במקום שבו לא עמד כלום – יעמוד דבר

אפריל 2025

א יך זה בתוך האוטומט? איך זה להיות נזק אגבי, היקפי, חסר משמעות, של רצונות ההשתלטות והבעלות של המוח הקולקטיבי המוקף פחדים, מצוקות וחוסר תוחלת? אני נקראת בגופי להגן על דגל. במובן אחר, נקראת להגן על צורת חיים. צורת חיים של מה? האוטומטיות במכונה מעלימה את צורת החיים שלי, אני נדרשת לשוב אליה. צורת החיים שלי, אישה שחותרת לחופש. אישה שיש בה מראש פגיעות, גם בלי המלחמה הזאת. זאת אכזריות כלפי ילדים, כלפי נשים וגברים, כלפי צורת החיים שלי, ואני פוחדת. מה מנסים לעשות לי? אני מוקפת שנאה לצורת החיים שלי.

הדברים מעורבבים, סבוכים זה בזה. פשעי מלחמה רודפים פשעי מלחמה, הרוצחים נרצחים, הנשרפים שורפים. וככה הלאה. יהיו מי שיגידו שאי אפשר לשים את הדברים במשוואה שקולה, אבל אני לא מחפשת שקילות. אין סימטריה בין בני אדם לעולם, בשום אופן ובשום יחס. אבל הדדיות אפשר למצוא. הדדית מתחולל מה שלא ניתן להפריד, מחולל ומחולל, מכונה אוטומטית של ישראל-פלסטין שמפיקה מוות, אכזריות, סבל ונישול. מוציאה ומשכפלת הדדית אין-חיים.

המלחמה, לכן, אינה שלי ואני מתנגדת לה. היא אף פעם לא הייתה שלי והיא לא תהיה שלי. אין לי גוף שיכול להגן על דגל. זאת אוטומטיות שנשברת דרכי. מי ירצה את זה מבעד לכיסויי העיניים? כל מכונת המלחמה ורצח שיטתי וחטיפה של הגוף הפגיע ואין חיים. אומרים לי שאנחנו נלחמים על חיינו. זה אוטומט שמדבר, "אנחנו נלחמים על חיינו" פולטת המכונה ההיסטורית, אבל אנחנו יודעים איך זה נראה ממרחק של מאות שנים ואלפי שנים. קטן וחסר חשיבות, עלוב. המושג "אני" גם הוא ייעלם כפי שהופיע. מה שלא ייעלם הוא עובדת היותנו יצורים שעומדים מול בדידות וכיליון ומתקבצים במבנים מסובכים מאוד, יש לנו יצירות מפוארות מול קללת תודעת המוות. בואו לא נמות, אנחנו אומרים לעצמנו, ואז מוציאים צורות שליטה.

באחד הימים אני מדברת בטלפון עם חבר שמגדיר עצמו שמאלני והוא אומר לי שאסור להפסיק את המלחמה, הוא אומר לי שהמלחמה צודקת כי הם רצחניים ורוצים למחוק אותנו, כי הוא חי את שבעה באוקטובר, כי זה יקרה שוב. ביום אחר אני מסתכלת בפוסט בפייסבוק שכתבה חברה שמאלנית גם היא, שמציעה להתאגד ולעזור בכסף לעזתים שרוצים לברוח מהתופת בעזה. שני שמאלנים אחרים, שמקום מושבם כבר שנים רבות מחוץ לישראל, תוקפים אותה בחריפות בתגובות. מה את מציעה? טרנספר! הם מטיפים לה. היא מנסה להתגונן ללא הצלחה. התוכנית שלה אולי חסרה אבל אנושית, יש לה לב.

חוץ מזה שאני יודעת שסבל ומוות צריך להפסיק, אני לא יודעת כמעט כלום. גם כשאני יודעת אני לא יודעת מספיק, כי לידיעה אין גבול. אסור להאמין בגבול הידיעה אף פעם, תמיד יש עוד, יש מה שמוסתר, נותר בחושך. המכונה האוטומטית של ההיסטוריה ממשיכה לפעול, ומה יידעו עלינו? אנשים שרוצים לחיות.

בכוכב הקופים

האם אי פעם היה בכוחי לדמיין שגיהינום הוא היעלמותה של מדינה? מתברר לי שעד שבעה באוקטובר חשבתי שיש מדינה. אחר כך לא היה אפשר עוד להכחיש את אפלת ההפקרה. ומאז המדינה נעלמת יותר ויותר. ככל שהיא נעלמת כך המלחמה מתחזקת, מספקת דימוי של מדינה, של מבנה שקיים, ובעצם מותירה יותר ויותר בני אדם ריקים. עירומים. מתים. אני מתחילה לחשוב על היעלמותה של המדינה כמו על השתלטותו של הלא כלום בספר הסיפור שאינו נגמר שכתב מיכאל אנדה. גם שם הראשונים שהרגישו את הסכנה חיו בשוליים, אלה של אזורי הקפּר, הפריפריה והשוליים החברתיים. וכמו בַּסְפֶר, הלא כלום הוא דבר שאי־אפשר לדבר אותו, אי־אפשר לומר אותו בזמן, גרעין של אלימות שהולך ומתפשט ומעלים את מה שחי.

ההתגלות של ישראל כמכונת מלחמה שבאה במקום מדינה מזכירה לי שהייתה תקופה שישבתי בבתי קפה וכל מה שיכולתי לחשוב עליו היה הפעילות בחדר השירותים של בית הקפה. בתי קפה נראו לי כמו מבואה לשירותים. השולחנות והכיסאות, מכונת הקפה והתפריטים, הדלפק עם כיסאות הבר, המוזיקה, המלצריות, הכול היה כמו עבודת כיסוי לממשות של החרבון וההשתנה שמתקיימים ברזמנית ובמקביל להצגה של התרבות שכולם לובשים. זאת הייתה שכבה דקה של מהוגנות ואני הרגשתי שראיתי מבעדה.

עכשיו אני חושבת על שבעה באוקטובר כמו מה שהסיר את הלוט מעל המקום הזה. ישראל היא לא תל אביב קוסמופוליטית עם כרובית של איל שני שעושה אקזיטים בעולם, היא לא שנות התשעים העליזות עם חלום ההשקעה האינסופית, היא לא וילה בג'ונגל, היא לא הדמוקרטיה היחידה, היא אפילו לא רבע דמוקרטיה יחידה. ממשותה של ישראל היא מחנה צבאי. כל מה שישראלים דמיינו על עצמם מאז שנות השמונים היה שקר, ולהיות פה חלק מקהילת בני האדם שיוצרת תרבות אומר בפשטות להיות צוות הווי ובידור של מחנה צבאי. אין זה אומר שהנשגב נעלם. גם במחנה הזה יש שמיים כחולים ועצים, ומעבר להם אפשר לדמיין מטפיזיקה, אבל זה כל מה שזה.

אולי אפשר להסתכל אחרת על היעלמותה של ישראל. בדרך כלל מתעוררת בי התנגדות לניסיון להסביר תופעות חברתיות ופוליטיות בגישות אבולוציוניות. אבל מפעם לפעם המציאות האנושית יוצרת איזו התאמה שמאלצת להידרש לביולוגיה, לפחות ברמת המטפורה. את מה שקורה מול עינינו לא ניתן אלא לתאר במושגים של מבנים חברתיים פרימיטיביים ונחותים במיוחד, כמו של קופים שמסודרים בהיררכיות מעוצבות תחת זכרי אלפא. במילים אחרות, מאז שבעה באוקטובר אפשר לומר שעברנו לכוכב הקופים, או למדינת הקופים, ונדרשת הסתגלות. זה מעבר מוזר כי בדרך כלל נהוג שבני אדם צריכים לזוז ממדינה למדינה כדי לשנות תנאי אזרחות ולאום, וכאן בימי חיינו התרחשה תזוזה של מדינה בלי שהצטרפנו לזו. במילים אחרות, דווקא הזזים מכאן ומהגרים החוצה מישראל רוצים להישאר במקום, ואילו אנחנו שנשארו יצאנו לגלות. הגלות הזאת ממה שחשבנו שהוא הציוויליזציה היא שתהיה ותהפוך לקיום שלנו. מה שנחיה יהיו כל מיני גליות, פנימיות וחיצוניות, ובינינו ובין ילדינו יפערו פערי שפה והוויה רחבים כאוקיינוסים.

אולי צריך לשאול מה עושים כשהמדינה נעלמת ובמקומה מתהווה הנורא ביותר. מה עושים כשהלא כלום אוכל בנו. **בהסיפור שאינו נגמר**, כדי להילחם בלא כלום צריך לצאת למסע קודר. להילחם בשדים, בעצב, בדממה ובמה שלא נראה כי הוא ניתן לשינוי. אבל חוץ מאומץ צריך עוד משהו. "מעט הזמן שיש לנו הולך ואוזל", אומר אטריו, הילד הגיבור שיוצא להציל את ממלכת הדמיון, לדרקון פוכור. הוא אומר לו את זה רגע אחרי שנלכד ברשת העכביש שמרעיל אותו למוות ולשכחה. "אני מוכרח לעשות משהו. אבל מה?" שואל אטריו את עצמו כבר בדמדומיו, ופוכור עונה לו, "להשיג מזל, אלא מה?".

עניין המזל מדבר אליי. אני מסתובבת ואומרת לאנשים את מה שפוכור דרקון המזל אומר: אנחנו צריכים להשיג מזל. אנחנו צריכים להשיג נס. אני לא מתכוונת לניסים ולנפלאות של יו"ר ש"ס אריה דרעי, שהתראיין לעיתון חרדי ואמר ש"מתחילים להבין את גודל הניסים והנפלאות של השנה הקשה הזאת". הרי מה שהוא מכוון אליו הוא נס שחור, שאינו טמון בליבה הזוהרת של בני אדם (והנה אריה! שם גאה כל כך, שהיה יכול להיות לב השמש, לב האריה, ובמקום זה הוא חי הפוך לגמרי, רותם את הכריזמה שלו או את הנס שלו למה שהורס את חיינו).

להפסיק לעבוד

למחרת רצח ששת החטופים הושבת המשק וכך גם האוניברסיטאות. הפגישות שהיו לי בשירות הפסיכולוגי באוניברסיטה התבטלו, ותכננתי ללכת לאחת ההפגנות. במשך היום בכיתי מדי פעם כשחשבתי על כרמל גת. רציתי להכיר אותה ולהקשיב לה. היא הייתה אישה חכמה ורגישה ואני יודעת שהגיעה לתובנות מרחיקות לכת בשבי. אני יודעת את זה בוודאות. אבל היא נרצחה, וכל מה שצברה - הידע והסבל וכל מה שיש בסבל כדי להעניק לחיים - לעולם לא נשמע עליו מפיה. באותו יום הייתי נורא עצובה ונורא כועסת. חשבתי על האופן שבו השובים רצחו אותה ואת האחרים, במי ירו קודם ובמי אחר כך, אם הייתה איזו מידת רחמים. חשבתי על מי שיצאו מהשבי בחיים, במזל לא נתפס ולמרות הלא כלום החשוך של ההפקרה השלטונית.

בצהרי אותו יום קבעה נשיאת בית הדין לעבודה בבת ים שהשביתה שעליה הכריזה ההסתדרות לא חוקית כי היא פוליטית ולא כלכלית. זעם נורא עלה בי כשקראתי את הידיעה הזאת. זאת אשמתיכם, חשבתי, שיש חוק מתועב במדינה הזאת ששביתה אסור לה להיות פוליטית, רק כלכלית. ההפרדה המתועבת והמדומיינת בין הפוליטי לכלכלי היא אחת הסיבות שהמדינה נוזלת לכם בין האצבעות (אני כותבת "אתם" ומוציאה את עצמי מכם, מפצלת בין גופי לגופכם כאילו אין חלק שלכם בי). מי אתם? מי שהתעוררו בנובמבר 2023 למדינה אחרת, למרות שהמדינה התפוררה כבר עשרות שנים. איפה הייתם בשנת 2011 וקודם לכן, כשהחלום האמריקאי הרקוב שטף אתכם במניות, בהשקעות נדל"ן ובהייטק? הכסף והמלחמה קשורים זה בזה בעבותות. חפשו את הכסף שזורם באדמה: זאת אדמה חרוכה. אין יותר פוליטי מהכלכלי, אין יותר כלכלי מהפוליטי.

השופטת צוטטה כך: "לא נמצא בהכרזה על השביתה איזשהו טיעון כלכלי. הטיעונים של בא כוח ההסתדרות בפנינו, אודות ההיבט הכלכלי, לא שכנעו שכן לא הובהר הקשר בין הרג חטופים בידי בני עוולה לבין היבט כלכלי למשק". המילים האלה זעזעו אותי בגלל שהן משקרות. חזרתי עליהן בראשי במנגינה לעגנית: אין קשר בין הרג החטופים ובין היבט כלכלי למשק. אני יודעת שבסופו של דבר ההחלטה הפוליטית היא החלטה כלכלית והיא מתכנסת לעבודה - כדי להציל את עצמנו עלינו להפסיק להניע את גלגלי הנורמליות, כלומר להפסיק לעבוד.

האוצר שלנו

להינדה זינגר, סבתא שלי, היה מזל. היא הגיעה לפלשתינה מאוקראינה בגלל הציונות של אחיה, והייתה כמעט היחידה מבני משפחתה שניצלה מטבח. בתמונות של חנה ארנדט, שמופיעות בגוגל, אני מזהה משום מה את סבתא שלי וחושבת שאני רואה בארשת פניה את סבל הפליטות. גם לה היה מזל, והיא הצליחה להימלט ב-1938 מגרמניה לצרפת ומצרפת לאמריקה. בסדרה של מסות שפרסמה בעיתונות האמריקאית בשנות החמישים היא כתבה על חופש ועל פעולה פוליטית. זה היה לפני הכתיבה שלה על משפט אייכמן ואחרי פרסום הספר **יסודות הטוטליטריות**.

במסות האלה היא מתארת את הפוליטי בשפה פואטית טרנסצנדנטית, כמעט מיסטית. היא מזהה אושר ציבורי בדבר שאין לו שם בשפה, ובעקבות המשורר הצרפתי רנה שאר, שהיה חבר במחתרת הצרפתית שהתנגדה לנאצים, היא קוראת לדבר הזה אוצר. האוצר הזה הוא מה שעובר בין מהפכות, שחומק וחומק, או כפי ששאר קורא לזה: זוהי ירושה שלא השאירו לנו באף צוואה.

ארנדט מנסה ללכוד את הרגעים והזמנים ההיסטוריים שבהם בני אדם עוברים טרנספורמציה והפעולות שלהם הופכות לאפשרות אחרת בתוך רוע, אכזריות וסבל. האוצר הזה, היא כותבת, לא נעלם בין הזמנים בגלל נסיבות חיצוניות, גם אם לפעמים נדמה ככה; הוא טמון בבני אדם וביכולתם ליצור ולעשות, לומר, לשיר, לזעוק וללחוש חופש.

אני נזכרת בכל זה כשבאחד הימים הבן שלי מגיע הביתה ומספר לי שבכיתה למדו על קארמה. אה-הא!
אני אומרת לו. ומה בדיוק אמרתם על הדבר הזה? שהמעשים שלנו משפיעים על מה שיהיה, הוא אומר,
יש סיבה ותוצאה. קצת מבהיל אותי שהם לומדים על קארמה, אז אני אומרת לו תראה, זה עניין קצת
מסובך, הסיבה והתוצאה. יש פילוסופית שקוראים לה חנה ארנדט והיא שואלת מה עם החופש שלנו,
כלומר, אם אנחנו מצויים בהשפעה האינסופית של מעשינו הקודמים, אם הכול סיבה ותוצאה, אז איפה
החופש שטמון בנו? אתה מבין? איפה מתחבא הדבר הלא צפוי, החופשי. זה שהוא חופש. חשוב לי מאוד
שהוא יזכור את הפריעה של הכלא הזה. אתה מבין? אני שואלת אותו שוב, כופה עליו מחשבה על חופש
(מי חופשי כאן?). כן, הוא אומר לי. ואז אומר לי, "אני חושב שאני גלגול של חנה ארנדט", וזה מצחיק
אותנו מאוד, וגם זה חופש.

כוחה של ההתחלה

במסה "מהו חופש?" ארנדט טוענת שהתחום הפוליטי שלנו, למרות שהוא מוגדר על ידי פעולה שמקורה
בבני אדם, מצוי בתהליך היסטורי שיש לו נטייה להפוך לאוטומטי וטבעי כמו הטבע ומהלך הדברים
בקוסמוס. כלומר, המהות האוטומטית, הדבר שנראה כאילו אנחנו צופים בו מבחוץ, מכונת המלחמה
הזאת, אינה רק פרי הדמיון שלנו ואינה רק תוצר של ייאוש. לפי ארנדט, מדובר באמת לאמיתתה: יש
אוטומטיות בתהליכים ההיסטוריים שבני אדם עושים, ובמיוחד באסון שהם ממיטים. אבל בתוך
האוטומטיות מצוי האוצר.

זהו הנס הטמון בבני האדם, חתיכת המזל שלהם. היכולת הטהורה להתחיל שוב ושוב, להתחיל בכל פעם
עוד פעם. זה החופש שעודנו נוכח גם כשהחיים הפוליטיים מתאבנים ונראה שהגורל חרוץ מראש.
הסגולה הזאת היא שמחוללת נס, כותבת ארנדט, כי אי-אפשר לצפות את הפעולה שמתחילה מחדש.
הפעולה שוברת את האוטומטיות של סיבה ותוצאה, כך שהיכולת לחולל ניסים קיימת אצל כל אדם. זוהי
מהותנו האנושית.

אפשר למצוא את תוכנית העבודה של הפעולה אצל משוררים וסופרים ופילוסופים. ברכט, למשל, שכותב:
" [...] להתחיל מחדש / יכול אדם בנשימתו האחרונה. / אבל מה שאירע, אירע. והמים / שמזגת לתוך
היין, לא תוכל / לשפוך אותם בחזרה". או נורית זרחי שבשיר "תחליפ" כותבת "אני אומרת לעצמי:
קדימה, שימי רגל ראשונה בבלתי קיים". המילים האלה של זרחי תלויות בפנינת העבודה שלי והן
מבטאות את הפלא הזה בדיוק, של הפעולה המתחילה והלא צפויה. החלל הריק הוא מה שהיה, צפוי
מראש, מוזמן להמשיך מעצמו; אבל במקום שבו לא עמד כלום - יעמוד דבר. שימי רגל, כמו קריאה כללית
לכל פעולה שהיא, שימי איזה דבר, מילים, מחשבה, תנועה חדשה. הדבר שיתקיים יקום רק מכוח
האמונה שהפעולה תיצור אותו. זה קסם גמור, שכל מי שיצר ואהב אי פעם יודע עליו.

גם המשוררת והסופרת גרייס פיילי הבינה את כוחה של ההתחלה. היא מתארת נסיעת רכבת שבה ראתה
חיזיון מיסטי שלה ובו "ילדה עברה דרכי". והילדה הזאת נכנסת בה ונושמת ומשמיעה אנחה: "היי את /
היא לחשה / תתחילי שוב / שוב? / שוב / שוב / עוד תראי / זה קל / תתחילי שוב". הנה הציווי, רוחני ועדין
מאין כמותו. תמיד אפשר להתחיל שוב? שאלה אותי אישה מהקהל באירוע שהשתתפתי בו בסינמטק.

החטופים יכולים להתחיל שם בעזה שוב? היא שאלה בכאב ובכעס שהבנתי, הרי זוהי מחשבה תמימה שיש לה צד נאיבי, אבל אני מיהרתי לומר שכן. שבכל הנסיבות אפשר להפריע את האוטומטיות של האסון, בכל הנסיבות אפשר לנסות שוב ושוב. ארנדט כותבת: "אין זו אמונה תפלה כלל, אלא דווקא גישה מפוכחת, לצפות לבלתי צפוי ולבלתי ניתן לחיזוי, להיות מוכנים ולהמתין ל'נסים' בזירה הפוליטית. וככל שהסיכויים נוטים יותר לעבר האסון, כך ייראה המעשה שנעשה בחירות נסי יותר; שכן האסון, ולא הגאולה, הוא שמתרחש תמיד באופן אוטומטי, ולכן תמיד נדמה כבלתי ניתן לעצירה".^[1] אני רוצה להאמין ולהתפלל שבכל הנסיבות ועד מותנו הליבה הזוהרת של הנס נמצאת בנו, הכוח לשנות את האסון, מעט או באופן דרמטי, כדי שהלא צפוי והלא קיים יתקיים.

הערות שוליים

Hannah Arendt, *Between Past and Future: Eight Exercises in Political Thought*, New York: Penguin Books, 2006 [1961], p. 171^[1]

תהל פרוש היא סופרת, משוררת, חוקרת ספרות, פסיכולוגית ומלמדת באוניברסיטת תל אביב. ספר המסות שלה סיבות להישאר יצא בהוצאת הקיבוץ המאוחד.
